

τῆς ἀψίδος πρὸς προορισμὸν τοῦ μήκουσ τοῦ ναοῦ. Αἱ δυσκολαί τῆς δοκιμαστικῆς ταύτης ἐρεύνης ἦσαν ἀληθῶσ ἀνυπέρβλητοι· βαρύτατοι ἰσοδομικοὶ λίθοι ἐκάλυπτον τὸ μέσον τοῦ πρὸς ἀνατολᾶς χώρου, καθιστῶντες δυσκολωτάτην τὴν ἔρευναν. Μετεχειρίσθημεν τὰ ἐργαλεῖα τῆς Αὐστριακῆς σχολῆς καὶ διὰ τοῦ ἰκωνωτάτου ἐπιστάτου Ν. Λαλούδη, ἀντιπροσώπου ἐν Ἐφέσῳ τῆς Αὐστριακῆς σχολῆς, ὃν καὶ ἡμεῖς προσελάδομεν ἐπιστάτην τῶν ἀνασκαφῶν, κατετοπίσθη ἰκανὸς ἀριθμὸς λίθων, ἐγκατεστήσαμεν δὲ καὶ τὸ ντεκοβίλ, ἵνα ῥίπτωνται εὐκολώτερον τὰ χῶματα Δ. τοῦ κάστρου.

Ἡ εὐθεῖα κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τομῆ, ἣν ἐχάρᾳμεν καὶ ἠκολουθήσαμεν, ὠδήγησεν ἡμᾶσ πρῶτον εἰς τὴν ἀνεύρεσιν κολοσσαίου πεσσοῦ ἰσοδομικῶσ διὰ τετραγῶνων λίθων ἐκτισμένου καὶ δεῦτερον εἰς τὴν ἀνεύρεσιν ἐτέρου ὁμοίωσ ἐκτισμένου ἀλλὰ μικροτέρου, ἀπέχοντοσ τοῦ πρώτου 12 μ. Ὁ τελευταῖοσ πεσσὸσ συνδέεται πρὸς πλινθόκτιστον τοῖχον, οὔτινοσ τὸ ἄκρον ἀπεδείχθη ὡσ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναζητουμένης ἀψίδοσ τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὸ τέλος τῆς δευτέρας ἐβδομάδοσ διεκόπησαν αἱ δοκιμαστικαὶ ἔρευναι καὶ ἐγένετο ἔναρξισ συστηματικῆς ἀνασκαφῆς ἐνὸσ τῶν προσδιορισθέντων μερῶν τοῦ ναοῦ. Ἐκ τῶν δοκιμαστικῶν ἐρευνῶν ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ ἀνασκαφὴ ἐπεβάλλετο γὰ ἀρχίσιμ ἔκ δύο σημείων ἢ ἔκ τῶν ἀνευρεθεισῶν πυλῶν, αἵτινεσ ὑποτίθεται ὅτι εἶναι πύλαι νάρθηκοσ τοῦ ναοῦ ἢ ἔκ τοῦ ἱεροῦ βήματοσ, οὔτινοσ διεφαίνετο ἡ θέσισ. Καίτοι ἐπίπονον προεκρίναμεν γὰ ἀνασκάψωμεν τὸ ἱερὸν βῆμα καὶ οὕτωσ ἠρχίσασμεν τὴν συστηματικὴν ἀποχωμάτωσιν τοῦ χώρου τοῦ ἐκτεινομένου ἀπὸ τοῦ μεγάλου πεσσοῦ μέχρι τοῦ Ἄν. ἄκρου τοῦ κάστρου.

γ'. Συστηματικὴ ἀνασκαφὴ.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργηθείσοσ μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἰσταμένου μηνὸσ ἀνασκαφῆς εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Ἐπεκαλύφθη ἡ κεντρικὴ ἡμικυκλικὴ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξω-

τερικὴ ἀψίς τοῦ Ἱεροῦ βήματος τοῦ Ναοῦ διὰ πλίνθων καὶ ἐρυθρωποῦ κονιάματος ἐκτισμένη ἐπιμελέστατα καὶ ἐπενδεδυμένη ἐσωτερικῶς δι' ὀρθομαρμαρώσεως φερούσης γλυφάς, ἐξ ἧς διεσώθη μόνον τμήμα κατὰ τὸ ἀριστερὸν αὐτῆς ἄκρον.

Ἡ διάμετρος τῆς ἀψίδος εἶναι 12,20 ἑπομένως ἐξέχει τοῦ σώματος τοῦ ναοῦ πρὸς ἀνατολὰς 6,10 Ὅπισθεν τοῦ κέντρου τῆς ἀψίδος καὶ εἰς ἀπόστασιν μόλις 1,10 ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια μεσαιωνικοῦ πύργου, ἀκολουθοῦντος τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ Βυζαντινοῦ κάστρου καὶ σχηματιζομένου ἡμικυκλικῶς ἐξωτερικῶς.

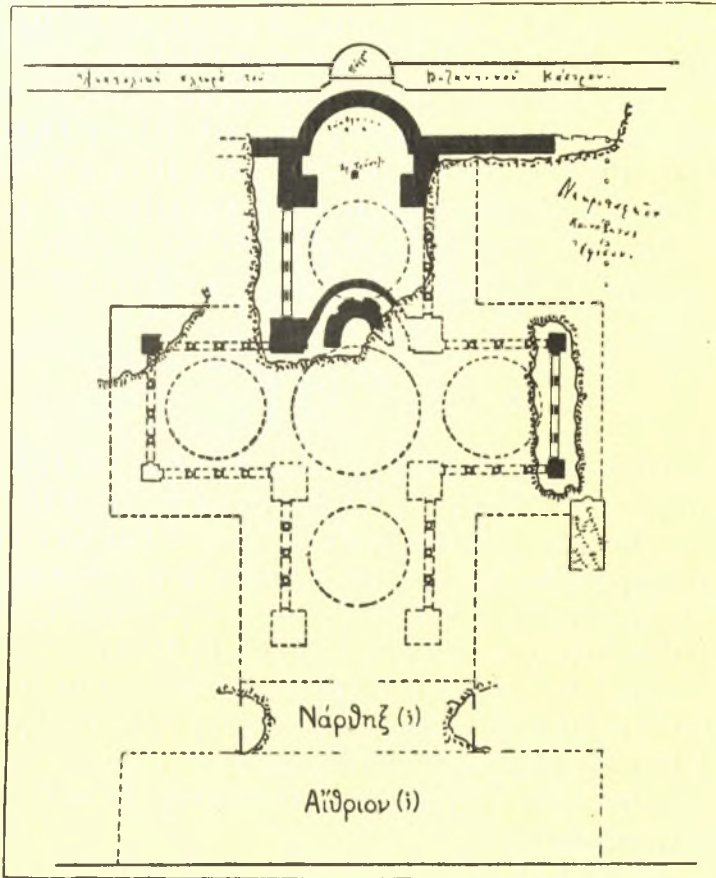
Ἡ ἡμικυκλικὴ ἀψίς τοῦ Ἱεροῦ βήματος τοῦ Ναοῦ ἄρχεται ἐκατέρωθεν ἀπὸ συμπλέγματα τοίχων διασωθέντα εἰς ὕψος 3 μ. (ἢ ἐπίχωσις κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ὑπερβαίνει τὰ 5 μ.), ἐξ ὧν τὸ πρῶτον εἶναι πλινθόκτιστον, τὸ δὲ δευτέρον ἰσοδομικὸς διὰ λίθων ὑποδομημένος πεσσός, εἰς ὃν προσκολλᾶται ὁμοίως ἐκτισμένος τοῖχος συνδέων τὸν πεσσὸν πρὸς τὸν πλινθόκτιστον τοῖχον ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἄρχεται ἡ ἀψίς. Ἡ ἀψίς μετὰ τῶν τοίχων ἐν κατόψει σχηματίζουσι σταυρὸν (βλέπε συνημμένην ἀτόψιν).

Ἐκ τοῦ μέσου τῶν τελευταίων πεσσῶν ἄρχονται κιονοστοιχίαι καλῶς ὀπωσδῆποτε διατηρηθεῖσαι (ἀπεκαλύφθη ἐφέτος ἐντελῶς μόνον ἡ ἀριστερὰ κιονοστοιχία), συνιστάμεναι ἐκ βάθρου ὑψηλοῦ καὶ τριῶν κιόνων, ἐξ ὧν διατηρήθησαν εἰς τὴν θέσιν των αἱ ἰωνίζουσαι βάσεις (ὑψους 0,40) ἔχουσαι περίμετρον 2,80, ἀνευρέθησαν δὲ καὶ οἱ κυλινδρικοὶ κορμοὶ τῶν κιόνων (ὑψους 3,85) ἕκαστος καὶ διαμέτρ. 0,80), εἰς ἓνα δὲ τούτων, τὸν μόνον διασωθέντα ἀκέραιον, ὑπάρχει ἐκατέρωθεν σταυροῦ ἢ ἐπιγραφῆ:

ΘΕΟΛΟΓΕ ΒΟΗΘΕΙ ΤΟΥ ΣΟΥ ΔΟΥΛΟΥ
CICINIOY KAI THC ΜΗΤΡΟΣ ΑΥΤΟΥ.

Ὅμοίως ἀνευρέθησαν καὶ δύο ἀκέραια κιονόκρανα καὶ ἐξτεθραυσμένα (μήκους 1,23 καὶ πλάτ. 0,85 ἕκαστον), σπου-

δαιότατα διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Βυζαντινῆς γλυπτικῆς, τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς τέχνης ἐμφανιζόμενα καὶ συνιστάμενα ἐκ μεικτοῦ κιονοκράνου, ἔχοντος λωνιζούσας ἑλικας καὶ κυβοειδές σῶμα διὰ λίαν ταπεινῶς εἰργασμένων φύλλων ἀκάνθου ἐκατέρωθεν ἐγκολπίου καὶ ἠνωμένον ὕψηλόν ἐπίθημα ἔχον κατὰ τὸ

Πρόχειρος κάτοψις τοῦ ναοῦ τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ.

μέσον σταυρὸν ἢ μονόγραμμα ἐντὸς κύκλου. Τὰ κιονόκρανα διασώζουσιν ἔχνη χρώματος, φαίνεται δ' ὅτι ἦσαν ἐζωγραφημένα. Ἐκ τῶν τετραυσμένων διακοσμήσεων τοῦ ἐπιθήματος

(ἰωνικὸν κυμάτιον ἢ ἀστράγαλος) προδίδονται ὡς εἰλημμένα ἐξ ἀρχαιοτέρου, ῥωμαϊκῶν πιθανώτατα χρόνων, ἐπιστυλίου.

Αἱ κιονοστοιχίαι βαίνουσι πρὸς δυσμὰς καὶ καταλήγουσιν εἰς μεγάλους ἰσοδομικῶς διὰ τιτανολίθων ἐκτισμένους πεσσοὺς, ἐκάστη πλευρὰ τῶν ὁποίων ἔχει 4 μ. ἦτοι ἕκαστος τούτων ἔχει περίμετρον 16 μ. Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ πεσσοῦ τοῦ Ἱεροῦ βήματος μέχρι τοῦ μεγάλου πεσσοῦ εἶναι 12,65

Τὸ ἀνοιχθὲν δὲ ἐφέτος μεταξὺ τῆς ἀψίδος καὶ τῶν κεντρικῶν κιονοστοιχιῶν μέρος (μήκους 36 μ. καὶ πλάτους 12,25) ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀφηρέθησαν 2.800 κυβικὰ μέτρα χώματος, παρουσίασε διάταξιν καὶ ἔφερον εἰς φῶς εὐρήματα ἱκανοποιητικώτατα καὶ σπουδαιότατα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς τέχνης καὶ τὸν θρησκευτικὸν καθόλου βίον τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

δ'. Εὐρήματα.

Οὕτως εἰς ἀπόστασιν 3 μ. ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς ἀψίδος ἀνευρέθησαν τὰ στηρίγματα τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου, τὸ μόνον διασωθὲν λείψανον ἐκ τοῦ μεγαλοπρεποῦς συνθρόνου τοῦ ναοῦ συνιστάμενα ἐκ δύο τετραγωνικῶν στύλων δι' ἠνωμένων ἡμικιονίων κοσμουμένων καὶ ἐκ πρασινωποῦ μαρμάρου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζετο προφανῶς ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος.

Εἰς ἀπόστασιν πάλιν 7,30 ἀπὸ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου ἀνευρέθη ὁ τετράπλευρος κιονίσκος τῆς ἁγίας Τραπεζῆς ὁ ὑποβαστάζων τὴν πλάκα αὐτῆς, στηριζόμενος διὰ τεσσάρων σιδηρῶν δεσμῶν ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου ἐδάφους, οὕτινος ἱκανὰ τμήματα διεσώθησαν.

Τέλος 9,50 ἀπὸ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς ἦλθεν εἰς φῶς κτίσμα, ἔχον τὴν ὄψιν μαυσωλείου ἢ στρογγύλου ναῖδρου ἐντὸς τοῦ μεγάλου ναοῦ καὶ πρὸς τὸ ἱερὸν βῆμα εὐρισκομένου· ἀπὸ τοῦ μεγάλου δηλ. πεσσοῦ ἐξέρχεται κυκλικὸς τοῖχος πάχους 0,84 διασώζων ἐξωτερικῶς εἰς πλεῖστα μέρη τὴν ὀρθομαρμάρωσιν αὐτοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 1,30 ἀπ' αὐτοῦ